

RİSK SERMAYESİNİN TEORİK TEMELLERİ VE UYGULAMA YÖNTEMLERİ

Theoretical Foundations And Application Methods Of Venture Capital

Reference: Bal, O. (2020). "Risk Sermayesinin Teorik Temelleri Ve Uygulama Yöntemleri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 6(35): 1546-1561

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz BAL

Kocaeli Üniversitesi, Hereke Meslek Yüksek Okulu, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Kocaeli/Türkiye

ÖZET

Risk Sermayesi ya da İslam Ekonomisinde mudarebe, faizli yönetime alternatif bir finansman yöntemi olarak gelişti. Yöntemin tarihsel arka planında oldukça geniş bir çalışma alanı bulan araştırmacılar katında modelin İslami kaynaklı olduğunda uzlaşılmıştır. Ticaretiyle, sanatıyla, kurum ve kurallarıyla yaşanmış olan bir medeniyetin ürettiği bu yöntem, Batı'ya 10. Yüzyıldan itibaren yansımıştır. Çalışmadan anlaşılacağı gibi İslam Fıkhının çatısında olmuş ve olması muhtemel sorunlara çözümler önerilmiştir. Mudarebe, günümüzde inovasyon ve AR-GE ile iş dünyasına yeni ufuklar açma potansiyeline sahiptir. Mudarebe; bir tarafta sermaye sahibi yatırımcı diğer tarafta da girişimci olmak üzere, bir ya da birkaç alanda faaliyet göstererek kar sağlama amacıyla akde dayalı birlikteliktir. Elde edilecek kâr ise, katılımcılarca belirtilen oranlarda paylaşılacaktır. Herhangi bir risk ortamında amaç gerçekleştirilince akit bozulur ve girişimci yaptığı çalışmadan dolayı kullanım bedelini alır.

Bu çalışma betimleyici analiz yöntemiyle, Mudarebe adı altında faizsiz bir finans yönteminin olduğunu ifade etmek ve günümüzde de aktüel olarak uygulanan bir finansman tekniğini tanıtmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şirket, Kar, Risk, Girişimci

ABSTRACT

Venture in venture capital or Islamic economy developed as an alternative method of financing to interest rate method. The researchers, who found a very wide field of study in the historical background of the method, agreed that the model was of Islamic origin. This method, produced by a civilization that has been experienced with its trade, art, institutions and rules, has been reflected to the West since the 10th century. As it can be understood from the study, Islamic Fiqh has been on the roof and solutions have been proposed for possible problems. Mudarebe has the potential to open new horizons to the business world through innovation and R & D.

In this study, it is aimed to express that there is an interest-free finance method under the name of Mudarebe with the descriptive analysis method and to introduce a financing technique which is currently practiced today.

Keywords: : Company, Profit, Risk, Entrepreneur

1. GİRİŞ

Emek-sermaye ortaklığının 20. yüzyılda en önemli halkası risk sermayesi ile tamamlanmıştır (Çiller vd.,1989:152). Risk sermayesi (Mudarebe) uygulaması 1970'li yıllardan bu yana özellikle ABD'de çok büyük boyutlara ulaşan ve en son teknolojik yeniliklere yönelip bu tip projelerin finansmanını sağlayan bir finansman yöntemi olmuştur. Az ihtimalle büyük kar, büyük ihtimalle küçük zararın sentez edildiği bir finansman türü olarak tarif edilir. Risk sermayesi ABD, İngiltere, Japonya, Kanada ve Almanya gibi ülkelerde ileri teknolojiyi geliştiren itici bir güç olmuştur. Büyük kar marjı olan uzun vadeli projelerin faizli kredilerle desteklenmesi halinde henüz proje sonuçlanmadan kredilerin vadesinin dolması, girişimcileri çekingenliğe itmştir. Risk sermayesinde ise, girişimci (mudarib)nin rizikosunun bulunmaması, onu uzun vadeli projelerin finansmanı olarak kullanılabilir hale getirmiştir. Proje sahibi bilim insanı girişimci, projesini sermaye sahibine para karşılığında satmak yerine projenin uygulanmasıyla elde edilecek gelirden sürekli olarak kar payı almakta, mudarib olarak fonksiyonunu ifa etmektedir. ABD ve diğer gelişmiş bazı ülkelerde 1950'lerden sonra, bilim insanları keşif ve icat sayılan ve patent hakkı doğuran projelerini parayla satmak yerine, emek-sermaye ortaklıkları kurmaya başlamışlardır. Keşif ve icadın sahibi olan bilim insanı beyaz eşya, motor, elektronik alet, bilgisayar, bilgisayar programı vb. projesini sürekli olarak geliştirmeyi üstlenerek, Venture Capital (VC) şirketi ile, ortaklığın "emek (mudarib)" tarafını, sermaye sahipleri de "sermaye sahibi (rabbu'l-mal)" tarafını oluşturmuştur.

20. Yüzyılda risk sermayesi bir Girişim Sermayesi (Private Equity)'nin alt kümesidir¹ (PE). PE'nin kökleri 19. yüzyıla kadar sürülebilirken, risk sermayesi yalnızca modern anlamda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir endüstri olarak gelişti. Harvard Business School profesörü Georges Doriot, genellikle "Girişim Sermayesi' nin Babası" olarak kabul edilir. Amerikan Araştırma ve Geliştirme Şirketi (ARDC) 1946'da başladı ve 2. Dünya Savaşı sırasında gelişen teknolojileri ticarileştiren şirketlere yatırım yapmak için 3,5 milyon dolarlık bir fon sağladı. ARDC'nin ilk yatırımı, kanser tedavisi için röntgen teknolojisini kullanma tutkusu olan bir şirket oldu. Şirket 1955'te halka açıldığında Doriot'un yatırdığı 200.000 dolar 1,8 milyon dolar oldu (Ante 2008:129).

İleri ekonomilerde geniş uygulama alanı olan risk sermayesi şirketleriyle mudarebe arasında benzerlik vardır. Risk sermayesi şirketi kamu veya özel sektörden sağladığı sermayeyi titizlikle seçeceği projelere yatırır. Buna göre, risk sermayesi şirketi mudarebe; proje sahibi girişimci şirket, mudarib; finansman sağlayan kamu kuruluşu veya özel sektör de rabbül-mal (sermayedar) durumundadır. İslami mudarebenin Avrupa'ya 10. yy' dan itibaren "Commenda" adı altında uyarlanmasının ardından, mudarebenin Avrupa ticaret hukukuna (Lex mercatoria) girdiği ve tüm Avrupa'ya yayılıp standardize edildiği bilinmektedir. Bunun sonucunda iş ortaklıkları daha çok girişimci ve tasarrufçuyu bünyesinde toplamıştır. Günümüzde modern anlamdaki "Venture Capital" olgunlaşmış ve dünyanın çeşitli ekonomilerinde finans tekniği olarak kullanılmaktadır.

İslam tarihinin dönemleri itibariyle bu finans tekniğinden sırasıyla Hz. Peygamber dönemi, dört halife, Emeviler, Abbasiler dönemini aşarak Memlukler döneminde Karimîler eliyle Endülü's'ten Java adalarına kadar uzanan bir girişimci ağıyla kullanıldığından bahsedilmektedir. Osmanlı döneminde vakıf çatısı altında yaygın olarak uygulandığı gibi, tarihte İslam hinterlandındaki Türkistan ve Hint Müslümanları arasında da modern dönemlere kadar uygulanmıştı (Döndüren 2008:1-24).

Yöntem analizinde fıkıh ve ekonomi içi içedir. İslam fıkıhınca ekonomik faaliyet ve girişim hürriyetine fırsat tanınması, bunların ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını da yerine getirme ödevini önermektedir. Konuyla ilgili literatür, fıkıh bilimi çatısında, yüzyılların birikimini ekleyerek oldukça doyurucu analizleri ortaya koymaktadır.

Fıkıh bilimi, meseleleri Müslümanların ürettiği metodolojiye (Usul-ü Fıkıh) göre ele almakta, ekonomik hayatın tüm canlılığını kapsamaktadır. Yönteme faizin ermediği bir "kar ortaklığı" da denebilir. Taraflar rasyonel ilkelere dayanarak hareket ettikleri sürece karlılık elbette olacaktır. İslam mevzuatında ribanın yasaklanmasıyla iktisadi faaliyetler durmamış belki de bu; iktisadi problemlere adaletle çözüm arama yolunu da sunmuştur. Araştırılan bu yöntem; finansör ile çalışanın, uzlaşılan orandaki karın paylaşıldığı ortaklık sistemidir. İslam mevzuatı paraya sahip olan ancak onu kullanamayan veya yatırımda deneyimsizlik nedeniyle çaresiz kalan kimselere yol gösteren bir ortaklık sistemi getirmiştir. Bu sistemde İslami bakışla yatırımcılar için neyin avantajlı olacağını belirterek, iktisadi gelişmeye katılımı sağlamakla beşeri kaynaklar da desteklenmektedir.

Çalışmada "Mudarebe" ya da "Kırad" ortaklığı ele alınmaktadır. Özellikle modern dünyada Mudarebe teriminin yerine Kırad, Batı dillerine değişmeden "kredi" olarak intikal ettiğinden, daha fazla bilinmekte ve günümüz ekonomilerinde finansal bir yöntem olarak kullanılmakta olduğu da vurgulanmaktadır. Çalışmanın bir diğer özelliği de çalışmanın temel dayanaklarına başvurulmuş ve literatüre temel olan eserlere atıflar yapılmıştır

2. RİSK SERMAYESİNİN (MUDAREBE) TANIMI

Risk Sermayesi; sahibinde oluşan fondan kazanç sağlama amacıyla konu üzerinde uzmanlaşmış kişi veya kurum aracılığıyla tarafların bir ortaklık hukuku çerçevesinde davranmalarını gerektiren bir finansal yöntemdir. Yatırımcıların sermayelerini birleştirerek kazanç yollarını arayabilecekleri gibi, işletmeci-girişimci (mudarib) grubunun da bir network şeklindeki oluşumlarla acentelik yapması da mümkündür.

¹ Private Equity, PE olarak kısaltılmıştır.

Mudarebe; “Bir taraftan sermaye, diğer taraftan işletme olmak üzere oluşturulan emek-sermaye ortaklığını ifade eder” (Merçinani 3: 202). Sermaye sahibine orijinal olarak "rabbü'l-mal", işletmeciye "mudarib" ya da “acente”, bu sözleşmeye dayalı olarak ortaklık ya da katılıma da “Mudarebe” denir.

Mudarebe ortaklığı, uzun veya kısa vadeli her çeşit krediyi sağlamak için elverişli bir yöntem olarak bir ihtiyacı gidermek için ortaya çıkmıştır. Toplumda elinde büyük meblağlara ulaşan, nakit parası olan birçok kimse bunu işletmek, ticari bir işte kullanmak ister. Ancak bilgisi, deneyimi veya sağlığı elverişli olmadığı için bu arzusunu gerçekleştiremez. Yine toplumda bilgili, yetenekli ve ticarete yatkın birçok kimse de sermaye yokluğundan dolayı ticarete atılamaz. İşte mudarebe akti, bu iki unsuru bir araya getirir ve iki taraf da bundan karlı çıkar. Toplumda âtil kalan sermayeler ve iş bulamayan yetenekler değerlendirilmiş olur. Katılımcılarına kar sağlamak amacıyla gerçekleşen bu ortaklık karşılıklı güvene dayanır. Gerçek ve tüzel kişilere konu olan bu sözleşme, serbest girişimin en tipik örneklerinden biridir.

Özetle, kar-zarar ortaklığı biçiminde çalışan bir finans kurumuna yatırılan tüm vadeli mevduat, vadelerine göre kara ve zarara katılma hesaplarında işletilir. Bu, ya murabaha (peşin alıp, vadeli satmak) veya Mudarebe (bir tarafın emeğini, diğer tarafın sermayesini koyduğu ortaklık) yahut müşareket (sermaye ortaklığı) yönetimleriyle işletme gerçekleşmiş olur. Mudarebede, mudaribin iyi niyetten ayrılmadığı sürece riskin bulunmadığı ve tüm riski sermaye sahibine ait olması nedeniyle, mudarebe sermayesine modern anlamda "risk sermayesi" de denilebilir

2.1. Risk Sermayesi Süreci

Girişimi için sermaye arayan herhangi bir girişimci için ilk adım, bir girişim sermayesi şirketine veya bir melek yatırımcısına bir iş planı sunmaktır. Teklifle ilgileniyorsa, firma veya yatırımcı, diğerlerinin yanı sıra, şirketin iş modeli, ürünleri, yönetimi ve işletme geçmişi hakkında ayrıntılı bir incelemeyi içeren durum tespiti yapmalıdır.

Risk sermayesi az şirketle çok para kazandıran yatırımlarda bulunma eğiliminde olduğundan, bu arka plan araştırması çok önemlidir. Birçok risk sermayesi uzmanı, genellikle hisse senedi araştırma analistleri olarak, yatırım deneyimine sahiptir. Risk sermayesi profesyonelleri de belirli bir sektörde yoğunlaşma eğilimindedir. Örneğin sağlık alanında uzmanlaşmış bir yatırımcı, bir sağlık sektörü analisti olarak daha önce deneyim sahibi olmuş olabilir.

Alan durum tespiti tamamlandıktan sonra firma veya yatırımcı, şirkete sermaye karşılığında yatırımı taahhüdünde bulunacaktır. Bu fonlar bir kerede sağlanabildiği gibi daha sonra da tamamlanabilir. Ardından firma veya bireysel yatırımcı, fon sağlanan şirkette aktif bir rol üstlenir ve ilave fonlar yayınlanmadan önce ilerlemesini tavsiye eder ve izler. Yatırımcı şirketten bir süre sonra, ilk yatırımdan dört ila altı yıl sonra, bir birleşme, satın alma veya halka açılma teklifi (halka arz) yaparak şirketten çıkar.

2.2. Risk Sermayesi (Mudarebe) Fonu Nedir?

Risk sermayesi fonu; yatırımcılara belirli bir oranda kar sağlamak amacıyla şirketlere sunulan mali kaynaktır. Anonim şirket olarak kurulan ve uzmanlık sektörüne odaklanan Risk Sermayesi Fonu Şirketleri, profesyonel olarak fon yatırımı yapmakta ve girişimci şirketlerini finanse etmektedirler.

Risk Sermayesi firmaları tipik olarak teknolojik altyapıya sahip, işletme eğitimi ya da endüstri tecrübesi olan küçük ekiplerden oluşur. Bu ekiplerin temel yeteneği, hızlı bir şekilde yüksek kar elde etme fırsatı sağlayan yeni ve yüksek teknolojileri tespit etmektir. Bu ekiplerin bir diğer rolü de girişimcilik şirketlerini erken bir aşamada yönetmek ve böylece sermayenin yanı sıra yeni yetenekleri eklemek anlamına gelir.

Risk sermayesi (mudarebe) fonu bir borç aktine dayanmaz. Bu nedenle risk sermayesini çekmek, borç almaktan çok farklıdır. Borç verenlerin, bir işletmenin başarısı veya başarısızlığından bağımsız olarak, bir borç almaya ve sermayenin geri ödenmesine ilişkin yasal haklara sahip olmalarına

rağmen, işletme içindeki bir öz kaynak hissesi karşılığında yatırılan risk sermayesi bir yasal koruma taşımamaktadır. Doğal olarak spekülattır. Bir yatırımının verimliliği, tamamen işletmenin büyümesine ve karlılığına bağlıdır.

Normalde bu şirketler kamu piyasalarında fon toplamak için çok küçüktür, banka kredisi alabilecekleri noktaya ulaşmak zorundadırlar. Risk sermayesi şirketi başarısız olma riskine karşı tüm önlemleri titizlikle alır ve çok başarılı bir şekilde büyüme kabiliyetine sahip olurlar. Yatırımcılar da yüksek risk karşılığında, bu küçük ve sayı bakımından az kurulmuş şirketlere yatırım yaparlar. Genellikle risk altındaki sermayedarlar, şirket kararları üzerinde de büyük bir kontrol sahibidir. Sonuçta; riski telafi etmek için ortalamanın üzerinde kar elde ederler.

2.3. Girişim Sermayesinin Potansiyeli

Risk sermayesi şirketleri, erken aşamadaki şirketlere, hisse senedi karşılığında risklere rağmen, destekledikleri firmaların bazılarının başarılı olacağı umuduyla yatırım yapar. Tipik risk sermayesi yatırımı ilk "tohum fonu" turundan sonra gerçekleşir. Büyüme finanse eden ilk kurumsal girişim sermayesi turuna "A Serisi" turu denir. Yatırımcılar, bu finansmanı, ilk defa halka arz eden veya birleşme ve satın alma (aynı zamanda "ticari satış" olarak da bilinir) yapan, nihai bir "çıkış" tan sonra kar elde etmek amacıyla bu finansmanı sağlarlar.

Melek yatırımcı, öz sermaye kitle fonlaması ve diğer tohum fonu seçeneklerine ek olarak, risk sermayesi, kamu piyasalarında sermayeyi yükseltmek için çok küçük ve banka kredisini güvence altına alabilecekleri noktaya ulaşmamış sınırlı işletme geçmişi olan yeni şirketler için caziptir.

2.4. Risk Sermayesi (Mudarebe) Fonundaki Riskler

Risk sermayesi birçok avantaja sahip olduğu kadar, bazı olumsuzluklara da sahiptir. Girişim sermayesi fonlaması, genel olarak dış kaynaklar tarafından sağlanan bir tür özel sermayedir. Çoğu yatırımcı, bir şirkete yatırımlarını üç ila beş yıl içinde gerçekleştirmeyi ister. Bu nedenle, iş planının herhangi bir likidite sağlayabilmesi için daha uzun süre gerekeceğinden risk sermayesi, doğru seçenek olmayabilir. Yapılması planlanan iş için genel ve özel riskleri göz önünde bulundurmak gerekir.

2.4.1. Genel Riskler

- Ürün Riski:* Söz konusu ürünler, büyük ölçüde denenmemiş ve genellikle yüksek yıpranma oranlarına sahip olduklarından piyasalarda az miktarda aranan ürünler olabilir.
- Girişimci riski:* Risk sermayesi finansmanının dezavantajlarından bir diğeri de, yeni yönetim ve yeni iş başvurusunun önceden bir sicil kaydı olmadan değerlendirilmesinin zor olmasıdır.
- Odaklanma riski:* Hem ürün hem de coğrafi alan açısından ortaya çıkabilecek küçük pazarlara odaklanmak, sektörel kriz riskini artırır.
- Teknoloji riski:* Küçük ürün gruplarında yeni teknolojiyi değerlendirmek zor bir uğraşı gerektirir.
- Süre riski:* Genel olarak finansman için daha uzun bir gebelik süresi gereklidir.
- Varlık riski:* Yüksek bir insan sermayesinin yanı sıra, eskimesi yüksek sabit varlık yüzdesi nedeniyle, teminatlandırılabilir varlıkların eksikliği risk sermayesi finansmanının dezavantajlarından biridir.
- Rekabet riski:* Artan rekabet ortamında düşük kar marjları hem yatırımcıları hem de girişimcileri amacının dışında faaliyet göstermeye itebilmektedir.

2.4.2. Özel Riskler

- Faiz riski:* Mudarebenin sıklıkla uygulandığı finansal alanlarda faiz olgusuna bulaşmama özel bir uzmanlık alanını gerektirmektedir. Geleneksel bankacılık yapan uzmanlar faizli alanları normal görürken, faize karşı olan taraf bunu açıklamalıdır.

b. *Enflasyon riski*: Uzun dönem yatırımlar için enflasyon yatırımlardaki karlılığı düşürmektedir. Faiz kadar kar bekleyen yatırımcı aradığını bulamayabilir.

c. *Güven riski*: Mudarebe ve müşareke akitlerinde bireysel ve kurumsal bazda taraflar; tanıma, seçme ve en sonunda kontrol mekanizmasını kuralmalıdır.

Hem yatırımcı (rabbü'l mal) hem de girişimci(mudarib); daha fazla kazanç sağlamak amacıyla belirli bir miktar parayı bir işe bağlanmaktadır. Bu fonlar reel alanda kullanılacağı gibi finansal alanda da kullanılabilir. Yatırımlarda sadece kar sağlama güdüsüyle davranma geçerlidir. Faaliyet alanları bazı sınırlamalarla çeşitlendirilebilir. Bunlara finansman şirketleri yoluyla, finansal kiralama, faktöring, zaman ve mekân arbitrajı, borsada hisse senetlerinin alınıp satılması vd.... ile likidite sağlama yöntemleri örneklendirilebilir.

3. MUDAREBE YA DA RİSK SERMAYESİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

Günümüz şartlarında da çeşitli ölçeklerdeki yatırımcılar için avantajlı olan bu yöntem, uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Uzun sayılabilecek dönemlerde hakim iktisadi hayatın yöntemlerinden günümüze ilham kaynağı olacak dersler olduğu bir gerçektir. Bunlardan biri de mudarebedir. Doğuşundan modern çağlara kadar İslam dünyası bunu uygulamıştır. İslam bilginleri bu yöntemin ortaya çıkış nedenlerini, mevzuata uygunluğunu, hukuki ve iktisadi sonuçlarını ele almış ve oldukça ayrıntılı incelemelerde bulunmuşlardır. Bu bölümde tarihsel arka plan ele alınacaktır.

Öncelikle ticari hayatın varlığı ele alındığında İslam öncesi Arabistan'da satış ağırlıklı yöntemlerin azlığı dikkat çekmektedir. Sözlü kaynak olarak dönemin şairleri şiirlerinde Ukaz, Mecenne ve Zül Mecaz, gibi İslamiyet öncesi pazarların varlığından bahsederler. Arapların bunlardan başka, Dümet ül-Cendel, Taif, Busra gibi ticaret mallarının alınıp satıldığı meşhur panayırlar daha yaygındı (Çağatay 1957:100-102). Ancak satış teknikleri hakkında söyleyecekleri çok az bilgi vardır. Örneğin; dokunarak satış (mülamese), bir taş fırlatarak satış (er Remyü bi'l hasat), bilinmeyen bir satış (hablu'l habele), ağaçtaki ürünün satılması (muhadare), satış yerine gelmeden malı satın alma (mütelakkı'r rukban), kaporasını aldıktan sonra satıştan vaz geçildiğinde iadenin olmayacağı şeklindeki bir sözleşmeyle yapılan satış(urban) gibi yöntemlerden söz edilmektedir.

Altıncı yüzyıl Bizans tarihçilerinden Procopius ve Menander gibi yazarlar bazı bilgi parçaları sunmaktadır (Cameron 1985: 227). 10. yüzyıl yazarı Ebul-Ferec al-İsfahani'nin² yazmış olduğu Kitabu'l Eġani adlı eserinde İslam pazarları hakkında sık sık bahsetmektedir. Ancak işlerin orada nasıl yürütüldüğü hakkında çok az ayrıntı verir. İslam öncesi Arap pazarlarında sahip olduğumuz bilgilerin çoğu İslami hukuk (Fıkıh) eserlerinden gelir ve eskiyi tarif eder, artık kullanılmayan "cahiliye satışı" formlarını olumsuz bir şekilde karşılaştırırlar. İslam hukukunun temel kaynaklarından Hadis metinlerinde, bilgi "cahiliye satışı" ndan nadiren ve belirsiz olarak bahsedilmektedir. Eski Arabistan'ın ticari uygulamalarına temas ederken Kur'an metinlerinde ve Hadislerde kesin olan bir şey varsa o da "ġarar"ın kesin olarak kınanmışlığıdır³.

Mudarebe, İslam öncesi Arap yarımadasında yaygın olarak uygulanmaktaydı. Mudarebe de dahil olmak üzere Hz. Peygamberin İslam öncesi Arap uygulamalarına yönelik eylemleri şöyle olmuştur; yasaklama, muhafaza etme ve değiştirme. Mudarebe pratiğine yönelik eylemde Hz. Peygamber, ikinci seçeneği takip etti ve pratiği olduğu gibi sürdürdü. Peygamberden sonra, sahabeler döneminde uygulamaya devam edildi.

İslami ortaklıkların erken orta çağda nasıl uygulandığını iki şekilde izlemek mümkündür; birincisi, bu ortaklık başvurularının kayıtlı olduğu belgeleri inceleyerek, ikincisi ise İslami ortaklıklardan ilham alan diğer uygarlıklardaki sözleşmeleri arayarak. İlk olarak erken dönemlerde ortaklıkların belgelendirilmesi ile ilgili bazı tarihçilerin varlığı bilinmektedir. Bunlardan biri, seçilen bankerlerin Kahire Geniza'daki hesaplarını arayan ve 11. Yüzyıla ait sınırlı bir ortaklık kaydını içeren Goitein belgesiydi. Anılan ortaklık bir Yahudi ile Müslüman arasındaydı. Küçük ortak (acenta)% 10'dan

² Ebü'l-Ferec, Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmet el-Kureşî el-İsfahânî (ö. 356/967)

³ ġarar: Sözleşmelerdeki bilinmezlik ve kapalıdır.

fazla katkıda bulundu, bu katkıyı karla paylaştı ve neredeyse miktarın üçte birini kaybettiği ortaklığın müşareke ile oldukça benzer olduğu ifade edilmektedir (Goitein 1966: 329-391). İkinci olarak, bazı sözleşmelerin varlığıdır. Bunlardan biri, Avrupa ve Asya'ya yayılmış Commenda'dır. Udovitch'e göre; bu yaygın sözleşmenin adı Mudarebe'den başka bir şey değildi. Mudarebe benzeri düzenlemeler, Yahudiler tarafından acenta için yarı borç yükümlülüğü olarak tanımlanabilen "isqa", Bizanslılar tarafından sınırlı sorumluluk anlamında "Chreokoinonia" adıyla biliniyordu (Udovitch 1962: 193-207).

Mudarebe ve Commenda arasındaki paralellik, Commenda'ya ilişkin şu tanımlardan da anlaşılabilir: Commenda Almanya'da "wederlegginge", Malezya'da "bagilaba-samatoela" ve İsfahan Ermenileri arasında "muzarat" adı altında uygulanmıştı (Çizakca 1996, s.255). Mudarebe'nin, Commenda'ya dayanak olarak kabulü konusunda bir oybirliği olmasa da, en önemlisinin Udovitch'in teorisi olduğu belirtilmelidir. Ona göre; "Commenda" bir ortaklıktı, "Commendator veya sermayedar, mal veya parayı girişimciye veya aktif ortağa teslim etti. Commendator sermayeye ve emeğe katkıda bulunurken, sermayedar emeğe ve sermayeye katkıda bulunmadı" ifadeleriyle konuya işaret etmiştir (Postan 1973: 72-82). Daha anlamlı bir açıklama Udovitch'in kendi makalesinde Commenda'yı tanımlarken; "Tek taraflı takdir, bir yatırımcının veya yatırımcı grubunun, sermaye veya malları, onunla ticaret yapacak bir yöneticiye emanet ettiği ve daha sonra kararlaştırılan kardaki payının yatırımcıya / yatırımcılara iade edildi düzenlemesidir. Kazançların kalan payı acenteye emeği için bir ödül olarak gider. Ayrıca, deniz taşımacılığındaki gecikmelerden veya başarısız bir iş girişiminden kaynaklanan zararlardan hiçbir şekilde sorumlu değildir. Bu, sadece yatırımcı(lar) tarafından karşılanır, Mudarib yalnızca harcanan zamanını ve çabasını kaybeder" ifadelerini yazmıştı (Udovitch 1962: 278).

Bir tespit de Harris'in eserinde göze çarpmaktadır; "Temelde Commenda 'da bir yatırım tarafı ve bir de seyahat eden taraf olmak üzere sadece iki taraf vardı. Değer, yatırım ve getirileri belirten bir hisse senedi yatırım sözleşmesiydi. Yatırım yapan taraf, ticari mal alımı ve seyahatle ilgili maliyetler için kullanılan mal ve para şeklinde sermaye sağlamıştır. Kar payına hakkı vardı. Sonunda, karlar iki taraf arasında farklı oranlara göre bölündü" (Harris 2009: 539).

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, yatırımcı ve Commendator; rabbu'l mal'dır (sermayedar). Commenda'ya benzeyen "Collegantia" veya "societas" denilen başka bir sözleşme de şu özelliklere sahiptir: "Bu tür bir sözleşmede, eğer birden fazla taraf varsa taraflardan biri sermayeye, diğer bir kısmı da emeğe katkıda bulunmuştur". "Evde kalan yatırımcı tarafı sermayenin üçte ikisine katkıda bulunurken, seyahat eden kişi emeğine ek olarak üçte birine katkıda bulunur. Karlar genellikle orijinal yatırımlara göre yarıya bölünür; zararlar sermayeye olan katkılarına göre her iki yatırımcı tarafından karşılanır" (Postan 1973: 75). Bunların düzenli bir müşareke (veya inan) sözleşmesinin özellikleri olduğu kolayca anlaşılabilir.⁴ Bu sözleşme, her iki tarafın da sermayeye katkıda bulunduğu için ikili "collegantia" olarak da biliniyordu. Öte yandan böylesi bir anlaşmaya tek taraflı collegantia denmesinin sebebi de budur, çünkü yalnızca bir taraf sermayeye katkıda bulunur. Ayrıca arşivlenmiş Commenda ve collegantia örneği bulmak da mümkündür. Venedik'te imzalanan 1073 tarihli bir collegantia belgesini paylaşır (Lopez ve Raymond 2001:174-176).

10. yüzyıldan itibaren "Commenda" adı ile Avrupa'ya geçmiş ve Avrupa ticaret hukukunda diğer ortaklık çeşitlerine de öncülük etmiştir. 10. , 11. ve 13. yüzyıllarda bu uygulama geniş ölçekte yaşanmıştı. İslam dünyasından Latin Avrupa'ya geçmiş olduğu anlaşılmaktadır Udovitch'e göre; Commenda köken olarak tamamen İslam kaynaklıdır. (Udovitch 1962:193-207; Udovitch 1970:170-248;).

⁴ Inan şirketi; iki veya daha çok kişinin karları eşit olarak paylaşmak koşuluyla kaynaklarını birleştirdikleri, ancak sermayeye katkı paylarının eşit olmadığı bir ortaklık. (www.nedirmedemek.com)

4. MUDAREBE AKDİNİN İSLAM KAYNAKLARINDAKİ YERİ

İslam öncesi dönemde ticaretle uğraşanlar sıklıkla iflasla karşılaşıyorlardı. Bir tüccar iflasa düştüğünde geri dönmek üzere ailesiyle birlikte aşiretinden ayrılarak çöle çekilirdi. Buna “i'tifad” denirdi. Bunun yıkıcı sonuçları anlatılan yaşanmış hikâyelerle dile getirilmekteydi (Özel 2009: 17). İslam bunu önlemek için “Mudarebe” yi salık vermektedir. Bununla küçük yatırımcı korunmuş, büyük yatırımcı ise malını ulaştırarak yetenekli bir yardımcı bulmuş olur.

Öncelikle mudarebenin İslam'a uygunluğu temel kaynaklara bakılarak da anlaşılmaktadır. Aşağıdaki ayetler Kuran'da sıkça geçen ayetlerdir: “*Rabbimizin lütfunu almak için (hac sırasında) suç sayılmaz*”⁵. “*Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin...*”⁶. “*...bir kısmınız Allah'ın lütfundan (rızk) aramak üzere yeryüzünde yol tepecekler...*”⁷. Kur'an'da mudarebeden doğrudan söz edilmese de ‘daraba fil ard’ ifadesi, yani; “ticaret için yolculuk yapmak” ifadeleri yukarıdaki ayetlerde kullanılır.

Bir terim olarak El-Mudarebe, “Ed’darbu Fil Ard” dan türetilmiş ve böylece isimlendirilmiştir. Mudarib; işteki çabasıyla kar sahibi olan ve aynı zamanda kara ortak olan kimsedir. Anapara (Re’sul Mal) yeryüzüne seyahatlarla elde edilen ve kullanılan metadır.

Terim hakkında bilgi verirken ilk dönemden itibaren ele alıp ayrıntıya başlayan Serahsî, “el Mabsut” adlı eserinde bu akit için “Hz. Osman birine bir miktar malı Mukarada olarak verdi.” şeklinde bir rivayeti anmaktadır. Mukarada kelimesi “Kard” kelimesinden türetilmiştir. Kard; yani borç kelimesi, belli bir şeyi ayırmak, kesmek anlamına gelen (kataa) demektir. Bu akitle mal sahibi malından şu kadar mal miktarını kesip ayırarak karşı kişiye tasarrufta bulunmasını sağlamak amaçlanır. Burada biz mudarebeyi kullanmayı Kitabullah’a uyum sağlaması için tercih ettik” açıklamasını yapmıştır (Serahsî 22:18).

Medine halkı bu akde “Mukarada” adını vermişlerdir (Serahsî 22:18). İleri dönemlerde Hicaz ahalisi mudarebeyi Kırad ile eş anlamlı olarak kullanmışlardır (Abdurrahman b. Süleyman 2: 321). Kırad’ı Mâlik bin Enes şöyle tanımlamaktadır: “Kırad’ın tanınan ve izin verilen şekli; bir kimsenin, bir ortaktan kullanmak için sermaye almasıdır. O, bunu garanti etmez ve seyahatte, sermaye ve miktarına göre yiyecek ve giyecekler için sermayeden gerektiği kadarını çıkarır” (Malik bin Enes 2005: 32).

Mudarebe hakkında daha doğrudan referanslar Hadis literatüründen bulunabilir. Bu bağlamda, mudarebenin genel kabul görmesiyle ilgili Hadis örneklerinden bazıları aşağıda görülmektedir: İbn Abbas’tan Rivayet edilmektedir: “Ukaz, Mecenne ve Zü’l Mecaz, İslamiyet öncesi cehalet döneminde pazar yeri idi. İslam geldiğinde, Müslümanlar pazarlamanın bir günah olabileceğini düşünüyorlardı. Böylece, İlahî vahiy şu şekilde geldi: “Sizin Rabbimizin lütfunu aramanızın bir zararı yok”.⁸ Peygamber Hz. Muhammed, tebliğ daveti ile gönderildiğinde insanlar aralarında mudarebeyi uyguluyorlardı. O, bunu onayladı. Çünkü insanlar buna ihtiyaç duyuyorlardı. Mal sahibi olan karlı bir kullanıma yol bulamıyor, yol bulan da malı olmadığı için imkân bulamıyordu. Kazanç ise her ikisiyle olur. Yani; mal ve tasarruf. Bu akit her iki tarafın da amacını sağlamaktadır. Mal nedeniyle iki kişi arasında şirket aktinin cevazı, bu akde izin verilebilirliğinin kanıtıdır. Çünkü taraflardan her biri akit nedeniyle karda ortaklık akdetmektedir. Zamanlama ve kar miktarı şart koşulmamıştır. Ayrıca, aktin kuruluşu ve iptali iradidir (Serahsî 22:19).

Önceki paragrafta da anlatıldığı gibi Mudarebe yöntemi faizli mübadele gibi İslam öncesi ticaret ortamında zaten vardı. Faiz uygulaması kesin naslarla kaldırıldığı halde, diğerinin sürdürülmesi söz konusudur. Mudarebe yönteminin şartlarını ve izin verilen türleri içeren canlı örnekler, çeşitli Hadis ve fıkıh eserlerinde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır (Heysemî 4:161; Serahsî, 22:18). Bir Hadis rivayetinde Suhayb şöyle söylüyor: “Allah’ın elçisi şunları söyledi: “Kutsanmış üç şey var,

⁵ El-Bakara Suresi ayet 198.

⁶ El-Cum’a Suresi ayet:10.

⁷ El-Müzzemmil Suresi ayet:20.

⁸ El-Buhari, 1994, Cilt 3, Sayı 3266.

vadeli bir krediyle satış yapmak, Mukarada, bir hane halkının buğday ve arpayı karıştırmaması ancak satılmaması.” (İbn-i Hacer, 2003, 7: 930). Bir diğer kaynakta ise şöyle ifade edilir: Bir sahabe topluluğu, yetimlerin nakit paralarını mudarebeye verip işletmişlerdi. Kendi dönemlerinde, bunlara karşı çıkan olmadığı için, bu konuda icma⁹ oluşmuştur (Kasani, 6:79; Bâcî, 5:151; Zeylâî,4:113). Diğer yandan Hz. Ömer döneminde Irak'tan beytülmale ait paranın Hicaz'a mudarebe yoluyla gönderildiği gibi, Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz. Ayşe'nin de mudarebe yaptığı ve kar kazandığı da ifade edilir (Serahsî, 21:18; Kâsânî, 6: 60). Kaynaklarda mudarebenin geçerli bir işlem olduğuna ve karın nasıl dağıtılacağına dair yaşanan tarihi bir olay da anlatılmaktadır (Serahsî, 22 :18; Malik bin Enes, 32).

Sonuç olarak; Kur'an ve hadislerden çıkan kanıtlar nedeniyle, Ebu Hanife'nin öğrencisi Ebu Yusuf, “Kitab'ul Harac” adlı eserinde Müslüman âlimler arasında mudarebenin meşruluğu konusunda herhangi bir anlaşmazlık olmadığını dile getirmektedir (Ebu Yusuf, 1973: 88).

5. MUDAREBENİN OLUŞUMU VE TÜRLERİ

Mudarebe sözleşmesinin temel öğeleri icab ve kabuldür. Bu akit "Mudarebe, mukaraza, kırâd, muâmele" veya bu anlamı ifade eden sözcüklerle adlandırılır. "Şu sermayeyi al, mudarebe yoluyla işlet, karı aramızda şu şekilde paylaşıyoruz" teklifini, mudaribin kabul etmesiyle akit oluşur (Es Serahsî, 21:19; Mevsilî 1991, 3: 19-20; Kâsânî 6: 87; Mecelle, mad: 1405, 1413). Mudarebe aktinde teslim edilen sermaye; emanet, sermayede tasarruf açısından; vekil, karın oluşumunda; ortak, mudarib için kar şartı; karz (ödünç, kredileşme), sermayedara şart koşulursa bidaa (sermaye), mudarebe bozulursa; icare-i fâside (bozulmuş finansal kiralama akti), aktin delinmesinde de mudarib; gâsıb (gaspçı) olur. Yatırımcı ile mudarib arasındaki kar oranı yaygın ve bilinen bir oranda olmalıdır (İbn-i Abidin 1994: 372,379; El-Mevsilî 1991,3: 20; Halebî 1965:342).

Malik bin Enes'e göre; Kırâd'da, bir tarafın diğerine şartsız olarak bir yatırım yapmasına izin vermediği ve her ikisince de onaylanmadıkça, taraflar arasında paylaşım olmadan kendisinin belirlediği hiçbir satış, kira, iş ve avans yoktur. Mudarebe, sözleşmesi sadece satın alma için olabileceği gibi satış veya alım-satım muameleleri için de oluşur. Buna göre iki türde incelenmektedir.

5.1. Mutlak-Genel Mudarebe ve Özellikleri

- Harcama tümüyle mudaribe bırakılır, ticaretin gerektirdiği ve onun içeriğinde bulunan ipotek verme ve alma, kiralama ve kullanılması, malın değerinin düşürülmesi, yapacağı dolandırıcılık ve övülmeyen tüccar işlemleri, birine borç vermesi gibi konuları kapsar.
- İşlemlerin yapılacağı yerin bölge, belde, mekân, zaman ve nevi ile sınırlandırılmamış olmasıdır.
- Mutlak mudarebede kar bölüşümü yarı yarıyadır.
- Sadece karın bölüşülmesinden bahsedilmemiş ise mutlak olarak kabul edilir.
- Mutlak mudarebe aktinde mudarib emanetin malikidir.

5.2. Sınırlı-Özel Mudarebe ve Özellikleri

- Yalnızca bir beldeye tahsis edilen mudarebe türüdür
- Belirli talimatla yapılan mudarebe türüdür. Bu tür muamelelerde güven ve menfaat esastır.
- Sınırlı mudarebe, sermayedarın izni olmadan işlem yapılamayan bir mudarebedir (Mevsilî 3: 21).

Sınırlı Mudarebeye bir örnek olması bakımından İslam kaynaklarında önemli yeri olan Muvatta'da şöyle anlatılır: Malik bin Enes'e, mudaribe karz veren bir yatırımcıdan bahsedilerek acenteye (mudarib), «parası ile yalnızca belirli malların satın alınması gerektiğini veya mudaribin satın almak istediği bazı mallar için yasaklama getiren birinden söz edildiğinde onun kıraddaki bir aracıya şart

⁹ İcma: İslâm alimlerinin dini bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmelerini ve bütün Müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dini hükümleri ifade eden şer'î delil, İslâm fikhının Kur'an ve Sünnet'ten sonra üçüncü kaynağı. <https://islamansiklopedisi.org.tr>

koyan bir yatırımcının, satın almayı emrettiği malları satın alması şeklinde şart koşulmasını onaylamadığı ifade edilmektedir (Malik Bin Enes, 2005, Kitap 32, Sayı 3,5).

6. MUDARİBİN ÖZELLİKLERİ, FONKSİYONU VE YETKİLERİ

Mudarib; işte çaba harcayan ve aynı zamanda kara ortak olan kimsedir. Günümüzde buna acenta da denmektedir. Acenta; fon sahibi sermayedarın ticari temsilcisi ve vekilidir. Sermayedar belirli bir beldede veya belirli bir fiyattan satılmasını belirtmişse mudaribin vekil olarak buna uymaması kural dışı bir davranıştır.

Ticari bir işletmeyi ilgilendiren akitlerde aracılık yapma yetkisine ve iznine de sahip olan birim gerçek veya tüzel kişiliktir.¹⁰ Buna göre; mudaribin yaptığı işi, daha düzenli ve daha geniş ölçüde bir girişimci işletme de yapılabilir. Bu işletme, birçok kimsenin tasarruflarını mudarebe yönetimiyle işletmek üzere teslim alırsa onları vadelerine göre ayrı fonlarda toplar. Bunları ticaret işlerinde bizzat işletebileceği gibi, mudarebe akitleriyle piyasada dürüst iş yapan yetenekli işletmecilere de aktarabilir. Böylece; mevduata daha fazla devir sağlayarak kar marjı yükseltilebilir.

Aşağıda mudaribin neleri yapabileceğini ya da yapamayacağını içeren konular maddeler halinde açıklanmaktadır.

a. Mudarib emindir. Bundan; bir eşyanın, maliki veya onun yetkili temsilcisinin rızası ile zilyet olan kişi kastedilir. Zilyetlik ise bir sıfattır ve bir eşyayı kişinin kendi eliyle emanet veya ödünç vermesiyle oluşur. Mal üzerindeki tasarrufta ise mudarib vekil gibidir. Kullanımındaki sermayeye ek yapıldığında da vekil gibi sermaye sahibine döner. O, bir mülkü izinle alır, mübadele ve havale ile almaz (Serahsî 22:18; Mülteka 2: 321).

b. Mudarib (acenta), mutlak akitten dolayı kullanacağı paradaki tasarrufu zaman, mekân ve belirli mal ile sınırlı değildir. Bağış ve sadaka dışında mal almak, satmak, yolculuk yapmak, malı parçalara ayırarak ticaret yapmak, emanet etmek ve vekâlet vermekte serbesttir (Zebîdî 1:376; Mevsilî 5:20; Merğinanî 3: 203). Buradaki vekâlet şirket vekâletinde olduğu gibi zımnî bir vekâlettir. Bilinmeyen bir cins için vekâlete izin verilirken, amacı belli olan şeyde vekâlete izin verilmez (İbn-i Abidin 12: 371).

c. Bu akitte zamanlama şart koşulmamıştır. Mudarib ve sermayedardan her biri için aktin iptali iradidir. Çünkü taraflar icare akti olmadan ortaklık yolu ile bir araya gelmişlerdir. Konu muhtelif akitleri ihtiva ettiğinden her biri için ayrı hükümler söz konusudur.

d. Mudarib olan kimse kapitali kredi olarak alır ve fon, garantilidir. Onu belgeler ve belgeyi sahibine teslim eder. Sonra mudarib olarak aldığı kapitali, başka bir işte kullanmak amacı ile ve yaygın olarak bilinen bir kar oranı ile borç talep edene verir. Bu türlü bir akitte temelde iki unsur söz konusudur: İş ve kar. Ayrıca; taraflar ikisi arasındaki bir kar oranının da belirtilmesi gerekir (Serahsî 22:18).

e. Mudarib; projenin tamamlanması dolayısıyla oluşan karda ortaktır. Akit bozulduğunda icare de bozulur (Serahsî 22:18).

f. Kredi olarak alınan sermayeden kâr elde edilmezse, kredi iade edilir ve borç alana çalışmasından dolayı kullanma ücreti (ecr-i misil) olarak para ödenir. Mudaribin ecr-i misli hak etmesinin nedeni, ortaklık nedeniyle başka işlerden vaz geçtiği menfaatleridir (Merğinanî 3: 202).

g. Mudarib; parada veya malda vekil gibidir. Vekil ise paranın kullanımında sahibinin izni ile tasarruf sahibidir. Vekilin atanması, çalışmayla bağlantılıdır (Damad, 2:331).

h. Mudaribe elde edilen her ayrı iş için ayrı kar oranı şart koşulur, karın da anaparanın bir parça olması nedeniyle sermayeye devredilmesi gerekir. Aksi durumda parayı çalıştıran sermayedar karşılıksız kalmış olur.

¹⁰ www.idarehukuku.net

i. Mudarib izinsiz beldenin dışına malla birlikte çıkarsa malı iştirâ etmiş olur (malı mal sahibinden satın almış olur). İştirâ ettiği mal ve kar onundur. Çünkü sermayede, sermayedarın izini dışında bir tasarrufta bulunulmuştur. Bulunduğu yere dönene kadar iştirâ olmazsa emanetçi gibi teminattan beridir. Depozitoyu ihlal edip ayrılırsa, önceki mudarebe şartları geçerlidir. Elinde kaldığı belirtilen para geri verilir. Yine bunun gibi malın bir kısmını bırakır, bir kısmıyla da alışveriş yaparsa bu kabul edilemez. Doğrusu; malın satılmama ihtimalini gidermek için bir garantiyi belirtmektir (Merğinanî 3: 204).

1. Mudaribin bir başkasıyla mudarebe yapması geçerli bir akittir. Bu tür mudarebe; iki kişinin yapmış olduğu mudarebe ilişkisi varken mudaribin bir başkasıyla izinli ya da izinsiz olarak ek bir mudarebe akti yapması demektir. Böyle bir akitten dolayı mudarib zararı tazmin etmez. Burada birinci sermayedarın karlılığı saklı tutulur. İkinci kişi üçüncü kişiyle kendi aralarında mudarebe yapar (Dürer 2:314; Merğinanî 3: 206; Mecma'ül Enhur Mülteka'l Ebhur 3: 328). Bu tür mudarebe işin genişlemesine ve iş ağının büyümesine katkıda bulunur.

j. Mudarib; iş için kullandığı kapitalin getireceği kar yerine bir zarar görür ve bu zarar kardan büyük olursa, mudarib bunu tazmin etmez. Çünkü mudarib emindir. Hz. Ali «Çobana ve emin ittihaz edilen kimseye tazminat gerekmez. Meğerki hıyaneti zahir olsun.» Yani hainliği ortaya çıkmadıkça emanetçinin elinde telef olan mal tazmin edilmez (Merğinanî 3: 209).

k. Mudarib peşin veya vadeli alışveriş yapabildiği gibi havale de yapabilir. Vadeli satış çoğunlukla tüccarın yaptığı bir muameledir ve kârın tahsiline daha yakındır. Vadeli satışta paralardaki değer kaybını önlemek için para türlerini değiştirmek geçerlidir. Vekil olan mudarib bunu yapma yetisine sahip olmakla birlikte, ortaya çıkacak olan zararı da tazmin etmez. Ebu Yusuf'a göre; ele geçen bir malı vadeli olarak satmayı sadece mal sahibi yapabilir. Çünkü vekil ikaleye¹¹ malik olamaz (Mülteka 326-327).

l. Mudarebede tarafların Müslüman olması şart değildir. İslâm ülkesinde(daru'l-İslâm), Müslümanla zimmî (gayrı Müslim tebaa) veya harbî müste'men (pasaportlu yabancı) arasında emek sermaye (mudarebe) ortaklığı kurulabilir. Daru'l harpte bulunan pasaportlu Müslüman bir gayrı Müslim'in sermayesini mudarebe yöntemiyle işletebilir. Böyle bir durumda, aralarında ülke farkı kalmamış olur (Kâsânî 6: 81, 82).

m. Mudaribin sermayeyi bizzat işletmesi şart değildir. İşleri yürütürken başkalarını çalıştırması mümkün olduğu gibi, sermayeyi çalıştıracak başka birisine vermesi de mümkündür. Böylece alt mudarebe meydana gelmiş olur. Sermaye sahibine karşı ilk mudarib muhatap olacağı için onun menfaatı haleldar olmaz. Belki daha iyi işletme yüzünden kar marjı artabilir (Serahsi 22: 98; Kâsânî 6: 96; İbnü'l -Hümâm, 5 : 70 vd.).

n. Akitli veya akitsiz olarak mudaribin durumu, küçük çocuğun durumu gibidir. Küçük çocuk akit yaptığında mudarib onun velisi olur. Küçük çocuğun velisiyle birlikte çalışması uygun değildir. İkisinden biri belirli bir para cinsini şart koşarsa mudarebe iptal olur, bu durumda kâr sermayedarın olur.

o. Başkasının malını naklederken, malı teminat altına alma akti geçerlidir (İbn-i Abidin 12: 372).

ö. Mudaribin; borç olması şartıyla karın tamamının kendisinin olmasını istemesi doğru değildir. Bu borç sermaye demektir. Kâr sermayeden ayrılamaz. Karın tamamını istemek ise sermayeyi istemek demektir (İbn-i Abidin 12: 372).

p. Mudaribin sermayedara ortak olmasıyla mudarebe bozulmaz. Bir mudaribin, mudârebedeyken başka bir işten dolayı yatırımcı ile ortaklık yapması mudarebeye zarar vermez. Müçtehitlerden Züfer; mudarebenin bozulacağı yönünde itiraz etmektedir. “Çünkü yatırımcı kendi malında tasarrufta bulunmuştur ve kendi malında vekil olamaz. Eğer böyle olursa kendi malını geri almış olur. Bize göre mudarebe sermayesinde tasarrufta bulunma sadece mudarib için doğrudur.”

¹¹ İ kale; borç ilişkisini ortadan kaldırma amacına yönelik birer işlemidir.

Sermaye sahibinin mudaribden vekâlet olarak tasarrufta bulunması daha doğru olur (Mecma'ül Enhur Mülteka'l Ebhur 3:334).

r. Azl söz konusu ise mudarebe sermayesi iş esnasında nakit cinsinden ise, mudarib bunda tasarruf edemez ancak, başka bir para türüne çevirme olursa tasarruf istihsanen gerçekleşebilir. Azl nedeniyle mudarib ortaklığın alacaklarını tahsilde zorlanamaz. Ancak, ücret karşılığında çalışan bayiler ve aracılık yapan simsarlar işlerini tamamlamak için zorlanabilirler (Mecma'ül Enhur Mülteka'l Ebhur 3: 332).

ş. Mudarib, sermaye kullanımında bazı istisnalarla serbesttir. Örneğin; izinsiz hibe ve kredi işlemleri yapamaz.

7. MUDAREBEDE SERMAYE ŞARTLARI

Anaparanın miktarının belirlenmiş olması yanında, onun tedavüldeki bir para olması, halen birinin zimmetinde olan alacak (deyn) kabilinden olmaması ve anaparanın mudaribe teslim edilmiş olması da gereklidir. Buna "kabz" şartı denir (Serahsî 21: 21; Kâsânî 6: 82-85; İbnü'l-Hümâm 7:59; İbn-i Rüşd 2: II; İbn Kudâme El Muğnî 5 : 68 ; Şîrâzî 1: 385; Ceziri 4:1634; Mecelle, madde: 1338, 1342, 1409,). Anapara ile ilgili detaylar aşağıda sıralanmıştır.

a. Mudarebe sermayesi, emanet statüsündedir.

b. Yatırımcının cins ve miktarı belirli alacaklar da mudarebe sermayesi olabilir, mudaribe alacakları çalıştırma izni verilir (Halebî 344).

c. Mudarebede anapara mudarib için emanettir ve emanetin de teslimi (kabz) şarttır.

d. Ebu Hanife'ye ve Ebu Yusuf'a göre; mudarebe sermayesi ilkesel olarak gümüş ve altın paralardan olur. Ancak örfe¹² dayalı olarak; bakır ve diğer madeni paralar (fülüs)¹³ veya altın külçe üzerinden karşılığında iş yapılabilen uruz'dan da¹⁴ olur. İmam Muhammed uruz'u hariç tutar. Ona göre; fülüs (fülüs paralar bronzdan, kalaydan, bakırdan yapılırdı) ile de mudarebeyi istihsanen¹⁵ kabul edilir. Malik bin Enes; "Hiç kimsenin madeni para dışında bir Kırad kredisi vermemesi gerektiğini," ifade etmiştir (Malik bin Enes, 2005, Kitap 32, Sayı 5,7). Ebu Hanife'ye göre; bir değer ölçüsü olduğu için fülüs ile mudarebede sakınca görmezken, Kitab'ul Asl'da Ebu Yusuf; buna izin vermeme gerekçesini şöyle ifade eder: "kıtlık olduğunda fülüs; bir açıdan değer ölçüsü, bir açıdan da maldır. Kimilerine göre bir değer ölçüsüken kimilerince de değer ifade etmez. Ölçülen ve tartılan bir mal özelliği gösterdiğinden mudarebeye konu olmaz. Ticari örfte ölçülen ve tartılan şeyler gibi deyn olarak semen, ayn olarak da ticari maldır. Bu nedenle mudarebe olmaz." Örnek bir vaka: Ebû Yusuf'a "Yiyecek maddesiyle (buğday) mudarebe olur mu?" sorusu sorulur. "Mekkeliler'in ve Buharalılarının bunu yaptığını söylerler. O da" Buharalılar mal mukabilinde buğday satıyorlarsa, bize göre bu mudarebe caizdir. Çünkü onlarda değerli olan para, diğer beldelerdeki dinarlar kadar değerlidir" şeklinde cevaplamıştır.

Altın ve gümüş paralar diğer metallerin dışında darb edilir. Altın karışımı ölçü ile belirlenmezse helaki ile de akit bozulmaz. Bu nedenle mudarebe uygun görülmemiştir. Ülkelerin değişmesiyle paraların tedavülü değişirken, külçe halindeki altının tedavülü değişmez. Külçeler her yerde ölçülen ve tartılan ticari mal gibidir. Onunla mudarebe olmaz (Serahsi 22: 21).

¹² Örf: Toplumda genel kabul gören, sürekli veya baskın tatbikatı bulunan sosyal davranış biçimleri ve dildeki yerleşik kullanımlar anlamında bir terimdir. (<https://islamansiklopedisi.org.tr>)

¹³ Tedavülde olmayan paralarla mudarebe olmaz (İbn-i Abidin12: 374).

¹⁴ Urüz: ticarete konu olan ve kendisinden faydalanılan yiyecek maddesi, elbise ve ev eşyası gibi mallardır. Ebû Ubeyd'e atfedilen bu tanıma göre arz "hacim ölçüğü (keyl) ve ağırlık ölçüğü (vezn) altına girmeyen hayvan ve akardan başka metâ"dır. Hayvan, gayri-menkul, ölçü ve tartı ile alınıp satılan, kitap, manufatura eşyası, kumaş gibi mallar) ile şirket ve mudarebe mekruh görülmektedir.

¹⁵ İstihsan: Müctehidin bir olayda, daha kuvvetli gördüğü bir husustan dolayı, o olaya benzerlerinin hükmünü vermekten vazgeçip başka bir hükme yönelmesidir. Müctehid, istihsan ile hüküm verirken; karşılaşılan bir olayda, nass, icma, zaruret, gizli kıyas, örf ve maslahat gibi bir delile dayanarak, o olayın benzerlerine verdiği hükümden vazgeçmekte ve yeni olay hakkında başka bir hüküm vermektedir.

Felsler, maden değeri dışında nominal değerle dolaşır. Günümüzdeki kâğıt paralar fels benzeri nakit paralardır. Ebu Leylâ ve Evzâi'ye göre misli (standart) olan buğday, arpa gibi ticaret eşyası da ortaklıkta sermaye olabilir. Bu son görüşü, hukukçular (fakihler), kar hesaplamasının zorluğu yüzünden kabul etmezler. Tartışmalara İbn'i Abidin "Tedavülde olmayan fülusla mudarebe olmaz" diyerek son noktayı koymuştur (İbn'i Abidin 12:374).

e. Mudarebe, ortaklıkta kullanılabilen paralarla gerçekleşir. Ebu Hanife'ye göre; yatırımcının mudaribin zimmetindeki alacağı ile mudarebe olmaz (Merğınani 3: 202).

g. Ortak kredi ile mudarebe akti geçerlidir. Örneğin: bir girişimciye bir miktar para verilse ve yarısının borç, diğer yarısı ile de mudarebe söz konusu ise, mudarebe için verilen kısım geçerli diğeri de hibe olur (İbni Abidin 12: 376).

h. Bir malın satılarak bedelinin mudarebesini yapmak, uruzla mudarebenin geçerliliğine bir çıkış yolu görülmektedir (İbni Abidin 12: 376).

8. KAR PAYLAŞIMINDA ŞARTLAR

a. Sözleşme esnasında kar payı oransal olarak belirlenmelidir: 1/2, 1/3, 1/4 gibi...

b. Karın bilinmezliğini ifade eden her şart mudarebe aktini bozar.

c. Mudarib sermayedarın izni ile, üçüncü bir şahısla yine karından sermayedara pay verilmesi şartıyla iş yapabilir (Serahsî 22:207).

d. Mudarebede maktu (miktarı belirlenmiş) bir kar miktarının şart koşulması mudarebe aktini bozar. Zarar olursa buna da sermayedar katlanır (İbn-i Abidin, 12 :379, Serahsî, 22: 27; Kâsânî 6: 85). Malik bin Enes'e göre; bir kar olduğunda ve sermayeyi ayırmanın zamanı geldiğinde, karı sözleşmenin şartlarına göre bölerler. Anapara artmazsa veya bir kayıp varsa, acentenin kendisine harcadığı parayı veya zararı telafi etmesi gerekmez. Bu, anapara sahibi olan yatırımcıya düşer. Yatırımcı ve mudaribin, karın yarısı veya üçe biri veya dörtte biri veya herhangi bir şekilde karşılıklı bir anlaşma yapması şartı ile Kirad'a izin verilir." Ayrıca, "Yatırımcının, Kirad parasının belirtilen yıl boyunca iade edilmemesi gerektiğini şart koşması iyi değildir. Zira kirad bir dönem için değildir" (Malik bin Enes, 2005, Kitap 32, Sayı 5,7).

e. Mudarebe aktinde, mudaribin yıl sonunda elde edilecek kara mahsuben belli ücreti avans alması kararlaştırılabilir. İslâm hukukçularının çoğunluğu, mudaribin özellikle şirketle ilgili dış seyahatlarındaki konaklama, taşıma giderlerini de ortaktan alabileceği görünüşünü benimsemiştir; Şâfiî ve Hanbelîlere göre; aksi kararlaştırılmadıkça, şahsî masraflar prensip olarak mudaribe aittir. Bunun anlamı, bu masrafların mudaribin kar payından karşılanmasıdır. Bu prensibe göre; mudarib kişisel harcamalarını da dikkate alarak elde edilen kardan daha fazlasını isteyebilir (Kâsânî 6:105; İbnü'l-Hümâm 5:81; Serahsî 22: 63; Mecelle, mad. 1419). Malik bin Enes'e göre; kiradda anaparayı koyan kişi, mudarible paylaşmadan tek başına bir yatırım taahhüdüne giremez. Ayrıca, mudarib ve sermayedar paylaşım olmadan tek başına kar edeceğini öngörmemelidir.

f. Kar oranının söz olarak geçerli olsa bile yazılı olarak belirtilmesi daha uygundur.

g. Karın tamamının, sermaye sahibine ait olacağı şart koşulursa, bu akit "bidaa akti" olur.¹⁶

h. Sermayedar sermayenin eksilmesi nedeniyle mudaribden tazminini ister, sonra onu mudarebe sermayesine ekleme yapabilir. Ancak bu, inan şirketine dönüşme ihtimalini de ifade eder.

i. Karda ideal olan oran, konulan sermaye oranı kadar olmasıdır. Ancak, ortaklardan biri fiilen çalışıyorsa, çalışmasına karşılık olarak kar payının diğerinden daha fazla olması gerekir.

9. MUDAREBE AKDİNİN BOZULMASI

a. Prensip olarak vekâlet ilişkisini sona erdiren şeyler mudarebeyi de sona erdirir.

¹⁶ Bidaa: Bir kişinin vekâlet ücreti vermeksizin, bir malı kendisi için satın almak üzere bir başkasını vekil tayin etmesidir. Müvekkil namına ve hesabına vekilin satın alacağı her şey, müvekkilin malıdır. Vekil, işe karşılık ücret alır.

b. Ortaklığın kesilmesini gerektiren şart mudarebenin bozulmasını da gerektirir.

c. Mudarib, mudarebe akdindeki şartlardan birinden dönmeye, akitleşme esnasındaki paylaşım oranındaki izinsiz değişiklikle veya paranın başka bir paraya dönüştürülmesiyle gasp etmiş olur (İbn-i Abidin 2:374; Merğinanî 3:210; Serahsi 22:46).

d. Mudarib, paranın zayi olması nedeniyle malı tazmin etmez. Ancak, elindeki fonu veya malı korumada kasten önlem alınmamışsa mudarib tazminatla sorumlu olur (İbn-i Abidin 12:374; Merğinanî 3: 210; Serahsi 22:46).

e. Sermayedarla mudaribin birlikte çalışması akti iptal eder. Çalışma şartı karın oluşmasına engel olmayacağı için bazı araştırmacılara göre aktin şartlarından bir şart bozulduğunda mudarebe bozulmaz sadece şart iptal olur (İbn-i Abidin, C.12: 380).

f. Önceden belirli bir kar oranıyla değil de belirli bir para ile şartlandırılırsa akid iptal olur, bu durumda kâr, mülkün neması olması nedeniyle sermayedarın olur. Mudarib ecr-i misil alır.¹⁷

g. Karın bilinmezliğini ifade eden “her şart” mudarebe akdini bozmaz ancak, çalışmasına karşılık kar payının bilinmemesi mudarebe belirli bir şartını iptal eder. Bu şart, vediaadaki zarar şartı gibidir. Ne var ki zarar, yatırımcıdan başkasını bağlamaz. O halde bu “zaid şart” olduğu için mudarebe akdini sakatlamaz. Sakatlayıcı şartlarla da akit bozulmaz. (Mülteka’l Ebhur 3: 324).

1. Mudarebe kar sağlıyorsa aktin sürdürülmesi gerekli değildir.

i. Yatırımcının mudarebe malından bir ödeme yapması, sermaye malını alıp satması konusunda Züfer’ in görüşüne göre; mudarebe aktini bozar. Diğerlerine göre sermayedar kendi malında tasarrufta bulunabilir. Vekilin bunda hakkı yoktur, olduğunda geri istenir. Başlangıçta böyle bir şart koymak geçersizdir (Mülteka’l Ebhur 3: 324).

j. Muhtemel kayba veya hasara karşı sorumluluk şartı akti bozar. Bunlardan sorumlu sermayedardır.

k. Süreli bir mudarebe aktinde süre bittiğinde akit de ortadan kalkar. Malik bin Enes; yatırımcının, Kırad parasının belirli bir yıl boyunca iade edilmemesi gerektiğine dair şart koşmasını onaylamaz çünkü Kırad bir süre için değildir. Yatırımcı sermayeyi kullanması için bir mudâribe (acenteye) kredi olarak verir. Her ikisinden de projeyi terk etmeleri uygun görünüyorsa ve nakit parayla hiçbir şey satın alınmadıysa, vazgeçilebilir ve yatırımcı parasını geri alır. Yatırımcıya, mallar satın alındıktan sonra Kırad kredisini geri alması önerirse, mudarib malları satana ve para kazanana kadar bunu yapamaz. İade gerektiğinde de, krediyi nakit olarak iade eder (Malik bin Enes, 2005, Kitap 32, sayı: 4,6).

l. Sermayedar (Rabbu’l mal) veya mudarib ölürse veya öldürülürse mudarebe bâtil olur. Ölüm vekâlet ilişkisini sona erdirir. Vekâlet olması nedeniyle miras hakkı da olmaz. Karşı tarafın ölümü öğrenmesi de şart değildir. Malikilere göre ölüm, mudarebe aktini sonra erdirmez. Mirasçılara intikal eder.

m. Sermayedar İslam’dan irtidat eder ve darü’l harbe katılırsa, mudarebe batıl olur. Böylesi bir katılma ölüm gibidir. Ebu Hanife’ye göre mudaribin tasarrufu duraklatılır, çünkü ona ait tasarruf kendisinin yaptığı tasarruf gibidir. Mudarib mürtet olsa bile, mudarebe, hali üzere kalır (Merğinanî 3:207; Mülteka 347).

n. Değişik ülke paralarının kullanılması da akti bozar ve aktin icare aktine dönüşmesine neden olur (İbn’i Abidin 12: 370).

n. Taraplardan birinin ruh sağlığını yitirmiş olmasıyla Mudarebe sona erer. Prensip olarak vekâlet ilişkisini sona erdiren şeyler mudarebeyi de sona erdirir.

¹⁷ Mudarebe akti bozulursa, İmam Muhammed’in aksine Ebu Yusuf’a göre; mudaribe verilecek ecr-i misil şart olunan miktarı aşamaz. İmam Muhammed’e göre ise bol bol verilir (Halebi,1965: 344).

o. Mudaribin darü'l harbe katılması mudarebeyi bozamaz.

ö. Mudâribe vekâletten azledildiği bilgisinin ulaşmasıyla da Mudarebe akti bozulur. Malik bin Enes'e göre; yatırımcı kullanması için bir mudaribe (acenteye) krediyi verdikten sonra, birlikte projeyi terk etmeleri uygun görünüyorsa ve verilen kredi de kullanılmadıysa akitten vazgeçilebilir ve yatırımcı parasını geri alır. Yatırımcı, mallar satın alındıktan sonra kırad kredisini geri almayı uygun görüyorsa, alıcı malları satana ve para kazanana kadar bunu yapamaz. Acenteden krediyi iade etmesi istendiğinde, kredi mala çevrilmişse, onları satana kadar iade yapamaz. Daha sonra nakit olarak aldığı krediyi, nakit olarak iade eder.

Ayrıca Enes bin Malik; Kırad'daki bir yatırımcı, acenteden bir miktar para için garanti vermesinin şart koşmasına da bir açıklık getirmiştir: "Yatırımcı, asıl şartın yani kıradın dayandığı şartlar dışında veya Müslümanların emsal uygulamalarına göre ilave şart koşmalarına izin verilmez. Anapara teminat şartı ile arttırılırsa, yatırımcı teminatın konumu nedeniyle kardaki payını arttırır. Ancak kar, kredinin teminatı olmadan verilmiş olmasına göre bölünmüş olması gerekir. Eğer anapara imha edilirse, acentenin kendisine karşı bir teminatı olduğunu sanmıyorum, çünkü Kırad 'da teminatların şartı boş ve geçersizdir" (Malik bin Enes 2005 :32).

p. Akit bozulduğunda sermayedar için kar, mudarib için de ecr-i misil (kullanım değeri) vardır. Mudaribe aldığından düşük fiyata vermesini şart koşturmak akti ortadan kaldırır.

r. Mudarebe finansman yönteminde kullanılacak olan para cinsinin belirtilmesi, ortaklığın gelişmesini önleyebileceğinden akti bozucu bir nedendir (Merginani 3 : 202).

s. İbda' ile mudarebeden çıkılmış olur.¹⁸ Mudarebe akti bozulduğunda da akit icare aktine dönüşür.

10. SONUÇ

Mudarebe ortaklığı uzun veya kısa vadeli her çeşit krediyi sağlamak için elverişli bir yöntemdir. Kısaca, kar-zarar ortaklığı biçiminde çalışan bir finans kurumuna yatırılan tüm vadeli mevduat, vadelerine göre kar-zarar katılma hesaplarında işletilir. Bu, ya murabaha (peşin alıp, vadeli satmak) veya mudarebe (bir taraf emeğini, diğer taraf sermayesini koyduğu ortaklık) yahut müşareket (sermaye ortaklığı) yönetimleriyle işletme şekillerinde olur.

Mudarebe ya da mukarada ortaklığı karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve güveni esas alan iki ya da çok kişi arasında gerçekleşir. Taraflar sözleşme başlangıcında uyuştukları bir oranda net kardan pay almak üzere, mevzuata uygun işlerde faaliyet göstermeyi kabul ederler. Bu nedenle proje seçiminde karlı alanlardaki projeler seçilmelidir. Bu aynı zamanda iktisadi büyümeyi sağlar.

Mevzuata uygun şekilde kurulan bu şirkette iki önemli konu ortaya çıkar. Birincisi: Faiz sistemine bir alternatif olmasıdır. İkincisi: Şirketin mali ve beşeri gücünün müşterek iş yoluyla üretim faktörüne dönüşmesidir. Bu konuda tarafların her biri birlikte hareket etmektedirler. Projenin üretkenliğine ve canlılığına göre elde edilen kar artar veya azalır.

Projelerin karlılığı devam ettiği sürece ticari ve sanayi alanlarında sürekli bir canlılık ve uyanık davranma yeteneği gelişir. En büyük yararı da kazanma amacını diri tutmaya ve sermaye birikimini sağlamaya teşvik etmesidir.

Projelerin gerçekleşmesinde fon sahibine getirilen sınırlamalar projelerin idaresini şirkete devretmiştir. Bu anlayışla fon sahibinin herhangi bir tahakkümü söz konusu olmamaktadır. Aynı durum çalışan konumundaki mudarib (girişimci) için de geçerlidir.

KAYNAKÇA

Abdurrahman, b. S. (tarih yok). Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur (2 b.).

Akgündüz, A. (2013), Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye (1. b.). İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

¹⁸ İbda': Bir kimsenin karı tamamen kendisine ait olmak şartıyla başka bir kimseye işletmesi için sermaye vermesidir (Mecelle Maddesi:1059).

- Ante, S. E. (2008), "Creative Capital", Harvard Business Review Press.
- Cameron, A. (1985), Procopius and The Sixth Century. New York: Routledge.
- Ceziri, A. (1993), Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı, C. IV, (M. Keskin, Çev.) İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çağatay, N. (1957), İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Çiller, T. ve Çizakça, M. (1989), Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri, İstanbul: İSO.
- Çizakça, M. (2011), Islamic Capitalism and Finance, Massachusetts: Edward Elgar Publishing.Inc.
- DÖNDÜREN, H. (2008),"Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi", İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XVII, s:1-24.
- Ebu Yusuf, Y. b. (1973), Kitabü'l Harac, Beyrut, Darü'l Ma'rife, Lübnan.
- El Baci, Ebu'l Velid. (1959), El- Münteka, C.V. Kahire.
- El-Heysemi, N. (1987), Mecma'u'z Zevaid ve Menba'ul Fevaid, Beyrut.
- El-Merginani, B. b. (tarih yok). El-Hidaye Şerhü Bidateyetü'l Mübtedi C.III, İstanbul: El Mektebetü'l Hanefiyye.
- El-Mevsili, A. b. (1991), El-İhtiyar Li Ta'li-i'l Muhtar, C.III,. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Es-Serahsi, E. (1993), El-Mebcut, C.XXII, Beyrut, Daru'l Marife.
- Ez Zebidi, E. (1978), El Cevheretü'n Neyyire C. I, İstanbul: Fazilet Neşriyat.
- Ez-Zeylai, E. (1950), Nasbu'r Raye Li Tahrici Ehadisi'l Hidaye, (113 b.) C.IV, Kahire.
- Goitein, S. D. (1966), Studies in Islamic History and Institutions. Leiden: E.J.Brill.
- Halebi, İ. (1965), Mülteka. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi.
- Harris, R. (2009), "The History of Team Production Theory". Seattle University Law Review, C.XXXVIII, s: 539.
- İbn'i Abidin, İ. (1994), Reddü'l Muhtar Ala'ddür'ül Muhtar, Beyrut, Lübnan, C.XII, s:406, Darü'l Kütübü'l İlmiye
- İbn'i Hacer , El Askalani, (2003), Fethu'l Bari.
- İbnü'l Hümmam, K. b. (2009), Fethü'l Kadir, C.VII, Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiye.
- Kasani. (1910), Bedai'u's Sana'i Fi Tertib'ş-Şerai, C. VI, Kahire.
- Lopez, R. S., & Raymond, I. W. (2001), Medieval Trade in the Mediterranean World. New york: Columbia University Press.
- Malik, b. E. (2005), Muvatta (C. I). (R. Y. Leysi, Dü.) Beyrut: Beytu'l -Efkari'd Devliyye.
- Molla Hüsrev, İ.-i. F. (1999), Dürerü'l Hukkam Fi Şerhi Gureri'l Hükkam. İstanbul: Fazilet Neşriyat.
- Özel, Mustafa, (2009), "İslami Ekonomi'nin İncelikleri, Anlayış", Siyaset, Ekonomi,Toplum Dergisi, C.LXXIV, s:17.
- Postan, M.M. (1973), Medieval Trade and Finance (2. b.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Udovitch, Abraham. L. (1962, April)." At the Origins of the Western Commenda: Islam, Israel, Byzantium?" The University of Chicago Press on behalf of the Medieval Academy of America, C. XXXVII, S. 2, s: 193-207.

Udovitch, Abraham. L. (1970), *Partnership and Profit in Medieval Islam*. Princeton: Princeton University Press.